

I U D A I C A

În secolul al XVI-lea, unul dintre fruntașii evreimii sefarde din Imperiul Otoman, don Josef Nasi, a susținut venirea la tronul Moldovei a lui Alexandru Lăpușneanu și apoi a intervenit în favoarea fiului acestuia, Bogdan. Puțin numeroși în nordul Dunării, evreii cunoșteau faima acestui învățat. În București s-au găsit pietre tombale evreiești din sec. XVII ceea ce înseamnă că existau slujitori de cult, implicit, și păstori spirituali. În anii domniei lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714), secretar și preceptor al fiilor domnului era un evreu din Florența, Anton del

Chiario. În scrierile sale a deplâns starea materială a unor conaționali și, desigur, nivelul lor cultural. Despre comunitățile din Moldova, unde populația evreiască a fost mai numeroasă, se știu mai multe. La Dorohoi există pietre tombale din sec. XVII, iar comunitatea a fost condusă de rabini. Se știe că în anul 1824 a fost înmormântat Matatiahu Calman, fiul rabinului din Ștefănești. În jurul lui 1850, a fost rabin la Dorohoi Moize Zvi (mort în 1886), apoi Haim Taubes (până în 1909), Berl Drimer (până în 1940), Refuel Gluckman. În sec. XVIII-XIX, hasidismul și-a pus amprenta pe viața spirituală a tuturor comunităților din nordul Moldovei. Se mai cunosc

Păstori spirituali în istoria evreilor din țările române (sec. XVI-XIX)

nume de rabini dorohoieni, din surse indirecte: Șemaia, Menahem Mendel, Șlomo, Așer Zelik, Israel, Iehosua, Baruh, Iakiv, Iehuda Leib (sec. XVIII).

În prima jumătate a sec. XIX în târgurile moldovenești Burdujeni, Lespezi, Frumușica (Botoșani) funcționau hahami ori rabini ca păstori ai obștii. La Ștefănești au fost rabini Todris, Nahum Friedman, țadic hasid, mult respectat de enoriași (a fost înmormântat la Iași, în Tătărași), urmându-i Rabi Avram Matatiahu Friedman, care a funcționat șapte decenii (a murit în 1933, la vârsta de 96 de ani, iar în 1968 rămășițele i-au fost reînchinate în Israel). Orașul Roman are legendele lui. Astfel, în vremea lui Bogdan Chiorul, fiul lui Ștefan cel Mare, a fost adusă la Roman o Toră care a fost cunoscută ca o comoară a Sinagogii din lemn, fiind mistuită de flăcări în incendiul din 1830. Se presupune că din sec. XVI erau acolo slujitori ai cultului mozaic. În sec. XIX, la 1825, Seveh Lipskanu ridică o sinagogă în Roman. Înaintea acestui an a fost rabin în oraș Iancu Beres. Au urmat o serie de sinagogi - construite de-a lungul secolului. Între personalitățile rabinice din cele trei zone românești, se remarcă Nathan Hannover, în Moldova (sec. XVII), Malbim (sec. XIX), în Muntenia și Moldova reunite, și Aron Chorin în Transilvania. În relațiile domnitorilor cu evreii, în prima jumătate a sec. XIX exista funcția de hahambașa, termen turcoebraic însemnând „cap religios”. Prin modernizarea vieții sociale și politice, apariția presei evreiești de limbă română, a avut loc o renaștere spirituală, a apărut sionismul, comunitățile evreiești s-au apropiat între ele. Marile personalități au apărut în sec. XX.

BORIS MARIAN

O coincidență, să spunem „stelară”, face ca în luna august să se fi împlinit 150 de ani de la nașterea a doi învățați de înaltă ținută: Moses Gaster (25 august 1856) și Ahad Haam (Ușer Ghinsberg, născut la 18 august 1856). Există ceva comun între ei: setea și dăruirea pentru cultură.

Despre Ahad Haam („Unul din popor”) am scris în RE nr. 254-255, menționând că el a fost inițiatorul „sionismului cultural”. Vom reveni cu câteva completări esențiale. În primul rând, a fost un „protosionist”, lider al organizației „Hovevei Sion” („Iubitorii Sionului”). A fost, totodată, inițiator al societății secrete Bnei Moșe, ferindu-se de agenții și prigoana Ohranei țariste. Astfel, au fost înființate biblioteci, școli pentru studii limbii ebraice, necunoscută de evreii ruși (cu excepția rabinilor). A redactat o revistă lunară, „Ha-Șiloa”, de prestigiu pentru evreii din întreaga lume. Cu prilejul inaugurării lucrărilor de construcție a Universității din Ierusalim, în 1918, realizare datorată și sionismului cultural promovat de Ahad Haam, el i-a scris lui Weizman: „Nu știm ce ne rezervă viitorul... Este imperios necesar să punem temelilele spirituale ale căminului nostru național, care nu se poate

Revenind la AHAD HAAM – marele învățat al iudaismului modern

concepe fără Universitatea Ebraică... Să ne lepădăm, astfel, de robia mentală și morală la care am fost supuși în Diaspora”. În revista „Hasmonaea”, din interbelic, destinată tineretului evreu din România, au apărut numeroase articole de Ahad Haam. El s-a ocupat de problema „imitației”, „asimilării”, „integrării”, pe care mult mai târziu a reluat-o și Henri Wald. Ahad Haam vedea în „imitație” prima etapă a formării unei culturi. Astfel se explică modul cum s-a structurat societatea în mediul antichității iudaice: patriarhii, apoi profeții au devenit simboluri „imitabile”. Am putea adăuga faptul că și aceste „simboluri” nu erau singulare, ele pornind de la exemple paralele cu alte culturi. „Asimilarea” este și ea o condiție a evoluției culturale, evreii știind să asimileze ceea ce era semnificativ

în cultura popoarelor cu care se aflau în contact, fără a renunța la monoteism. Sosit în Palestina, ca vizitator, Ahad Haam a urmărit aceleași țeluri enunțate anterior: crearea unei elite de intelectuali, dar și a unei categorii de agricultori, bine pregătiți în domeniul cerealelor, plantelor specifice zonei, și a unor specialiști în prelucrarea lor. În 1895, este creată o colonie, *Kastinia*, pentru a fi model de viitor. La îndemnul său, comitetul evreiesc din Odessa a investit 300.000 de franci aur în această inițiativă rodnică.

În încheiere, vom aminti de cuvintele scrise de Ahad Haam despre Moșe Rabeinu: „Astfel rămase Profetul în pustiu, își înmormântă generația bătrână și educă o generație nouă”. La fel s-a întâmplat cu Ahad Haam: a murit la 2 ianuarie 1927, cu două decenii înainte de a-și vedea patria ca Stat suveran. A lăsat moștenire „o Cartă” politică și culturală, o filosofie, o literatură, pietre „de temelie spirituală” pentru căminul național.

A reveni la Ahad Haam înseamnă a aduce un omagiu unuia dintre cei mai mari învățați ai iudaismului modern, un deschizător de drum, precum vechii profeți.

B. MEHR

HERMANN COHEN – un strălucit iudaist german

Prea puțin se vorbește astăzi despre școala filosofică de la Marburg, despre fondatorul ei, Hermann Cohen, ca și despre Ernst Cassirer ș.a. Neokantianismul nu mai este nici el „la modă”. Hermann Cohen este autorul, printre altele, al unei lucrări de referință: *Religia rațiunii extrasă din izvoarele iudaismului* (1918). Printre studenții acestuia s-a numărat, o perioadă, poetul rus Boris Pasternak. Când a murit, în anul încheierii primului război mondial, Cohen nici nu bănuia divergența dintre viziunile sale mesianice (armonia iudeo-germanică pe un fundament antic, grecesc) și realitatea politică. Soția sa, Martha Cohen, avea să piară în 1942, în lagărul nazist de la Theresienstadt (Cehia). Prestigiul lui Hermann Cohen, în timpul vieții, a fost enorm. Era considerat de filosofi, colegi, studenți - un profet. „Patosul moral al profeților trăia în el cu intensitate”, scria Julius Guttman, iar printre admiratorii săi au fost Leo Strauss, Franz Rosenzweig. Alături de Max Weber, a susținut neutralitatea științei „în fața oricăror considerente (politice, în primul rând, apoi teologice etc.)”. Este vorba de libertatea omului de știință de a-și stabili metodele și obiectul de studiu. În 1919, se înființează, la Berlin, „Academia de Știință a Iudaismului”, fapt inedit în evoluția acestuia. Este încercarea filosofilor de a reinterpretă

trecutul și a scoate din scleroză vechile dogme, vechile interpretări. Rolul Academiei a fost continuat de Universitatea Ebraică din Ierusalim, începând cu 1925. Cohen căuta izvoarele iudaismului în țara strămoșilor, respingând panteismul adus de modernitate, început cu Spinoza. Urmașii săi au fost Rosenzweig și Gershom Scholem.

Născut în 1845, la Coswig, lângă Anhalt, în familia unui hazan (slujitor religios), el a primit numele ebraic Ezechiel. A urmat Seminarul Rabinic de la Breslau (printre profesori: istoricul H. Graetz, erudiții Zacharias Fränkel, Jakob Bernays ș.a.). Obține doctoratul în filosofie la Halle, iar din 1876 predă filosofia la Marburg, fiind primul evreu acceptat în această calitate. Preocupările sale s-au concretizat în studii publicate: *Kant, Logica, Estetica*. În 1912 este chemat la Berlin, fiind recunoscut drept cel mai prestigios filosof german în viață. În 1880 îl combătuse pe Heinrich von Treitschke, care declarase că „evreii sunt nenorocirea noastră”, dar peste câțiva ani a fost invitat de Tribunalul din Marburg spre a explica pasaje din Talmud aflate în discuție pentru un proces de calomnie, obișnuit la vremea aceea.

Hermann Cohen avea în față doi maeștri: Maimonide și Kant. Iar societatea germană îi propunea două soluții: fie renunțarea la patriotismul german (după atâtea atacuri antisemite pornind de la Luther, apoi Fichte, apoi Treitschke), fie asimilarea propusă de istoricul liberal Th. Mommsen. Cohen se apropie de un asimilism „moderat”, ceea ce i-a atras criticile lui Dubnov, Buber și, ulterior, Scholem. În alt timp, în altă țară, Emmanuel Lévinas se va regăsi în fața aceluiași dileme. Dar nici unul, nici celălalt nu a renunțat la iudaism. Ei au fost și mari filosofi și autentici evreii, în ciuda oricăror prejudecăți ale contemporanilor. (B.M.M.)

• Sâmbătă, 21 octombrie 2006 (29 Tisrei 5767), este *Șabat Bereșit* și citim prima pericopă a Pentateuhului - **BEREȘIT** (Geneza sau Facerea). Primul verset al Torei - în care ni se relatează despre crearea cerului și a pământului - are, în limba ebraică, șapte cuvinte. Cifra șapte este legată de numărul zilelor săptămânii și de Șabat, având și alte semnificații: al șaptelea an îl numim *Șmita* (odihna pământului după 49 de ani, adică șapte ori șapte); avem anul de *Yovel* (jubileu), când totul se reîntoarce la primul stăpân; șapte planete; șapte oameni importanți (Samuel 2; 21, 6); șapte altare; șapte oameni buni (*Talmud Meghila*), șapte fii (*Cartea Ruf*); șapte feluri de recoltă ș.a.

Gaonul Alexandru Șafran, în valorosul său volum „Israel și rădăcinile sale” (Ed. Hasefer, 2002), tratează pe larg problema Șabatului și legătura cu cifra șapte. Creația, Tora, Israel și Șabatul s-au legat între ele prin această cifră. Gaonul, în minunata sa carte, mai adaugă legături între cifra șapte și cei șapte cheamați la Tora în fiecare sâmbătă. Versetul despre respectarea Șabatului, în Decalog, este în locul al șaptelea ș.a.

• Sâmbătă, 28 octombrie 2006 (6 Heșvan 5767), citim Pericopa **NOAH** (Noe), în care ni se relatează despre potopul care a distrus lumea abia creată. Oamenii, creați înainte cu zece generații, păcătuiesc. Interesant este că nu păcătuiesc

DIVREI TORA

REFLECȚII BIBLICE
de ing. BARUCH TERCATIN

- Pericopa **BEREȘIT** (21 octombrie 2006 - 29 Tisrei 5767)
- Pericopa **NOAH** (28 octombrie 2006 - 6 Heșvan 5767)
- Pericopa **LEH LEHA** (4 noiembrie 2006 - 13 Heșvan 5767)

ar fi trăit în timpul lui Abraham, între oamenii buni, abia i s-ar fi remarcat virtuțile.

Divinitatea a adus potopul - o pedeapsă colectivă, ceea ce dovedește o decepție totală față de comportamentul oamenilor pe care i-a creat. Este vorba de o distrugere totală.

Totul a fost nimic, începând de la om și până la insectele ce se țeară pe pământ. Cel ce păcă-tuiește influențează în rău tot ce-i în preajma sa.

• Sâmbătă, 4 noiembrie 2006 (13 Heșvan 5767), citim din Tora Pericopa **LEH LEHA**. Divinitatea îi poruncește lui Avraham: „Pleacă din țara ta, din patria ta, din casa tatălui tău spre țara ce ți-o voi arăta” (Geneza 12, 1), desemnându-i un loc anume. Această alegere îl va influența pe Avraham de-a lungul vieții, deoarece în țara nouă el va deveni, cum ni se spune în continuare, „un popor mare”. Oare de ce această schimbare de loc? După cum știm, popoarele din jur erau păgâne. Avraham este trimis spre o țară unde Divinitatea va fi cu el. O țară unde el se va ridica sufletește și acest lucru poate fi realizat numai în Ereț Israel.

față de Divinitate, care, poate, le-ar ierta păcatele, ci față de ei înșiși. Oamenii sunt răi și atitudinea lor atrage pedeapsa potopului și regenerarea omenirii. Noah e ales ca fiind cel mai bun dintre semenii săi. După unii înțelepți, el este cel mai bun din generația sa. Alții susțin că, dacă

I.I. NIEMIROWER

„Lampa eternă” a Torei

Stingeți „lampa eternă” a Torei și s-a sfârșit cu Israel. De aceea, studiul Torei nu trebuie *întrerupt*, ci după terminarea lecturii solemne a Torei, trebuie să se reia de la început, căci altfel se apropie sfârșitul existenței noastre istorice. Vechea noastră scriptură este sala de arme, acolo ne înarmăm pentru luptă, pentru existența noastră istorică. Vechea noastră literatură care adăpostește vastul nostru trecut și îmbrățișează cuceririle miilor de ani în acțiunea evreiască, este izvorul de viață, de unde trebuie să luăm apa mântuirii noastre pentru greul nostru prezent, unde activitatea spirituală este curmată, unde este strămtorată și înăbușată atmosfera senină a Torei [...].

Dacă la *Simhat Tora*, de obicei, sunt chemați la Tora toți cei prezenți în sinagogă, fără deosebire de stare, de rang și de vârstă, acest mare obicei înseamnă că, fără excepție, cu toții trebuie să conlucreze după puterile lor la ridicarea în mijlocul nostru, în spiritul nostru și în inima noastră a unui templu ideal. În ajutorul „sărbătorii legii”, se strâng copiii noștri în sinagogă cu steagurile în mâini, în semn că steagul iudaismului este Tora, că steagul acesta trebuie pus în mâinile copiilor, în mâinile tinerimii, pentru ca să se însuflețească și să lupte pentru Tora [...].

(Din vol. „Iudaismul”, Editura Hasefer, 2005)